

Atatürk'ün Halkçılık İlkesi Bağlamında Gorkiy'in *Ana* Adlı Romanının Yeniden Yorumlanması

Reinterpretation of Gorky's Novel "Mother" within the Context of the Principle of Ataturk's Populism

Onur AYDIN¹

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 30.06.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 28.10.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1138607

Atıf / Citation: Aydın, O., (2022). "Atatürk'ün Halkçılık İlkesi Bağlamında Gorkiy'in *Ana* Adlı Romanının Yeniden Yorumlanması" ODÜSOBİAD 12 (3), 2467-2486Doi: 10.48146/odusobiad.1138607

Öz

1917 Ekim Devrimi, Rus tarihi açısından önemli dönüm noktalarından biridir. Bu süreçte yaşanan gelişmelerden etkilenen birçok Rus yazar, Ekim Devrimi ve onun sonuçları üzerine eserler kaleme almıştır. Maksim Gorkiy ise devrimin nedenlerini ve olası sonuçlarını 1900'li yılların hemen başlarında kâğıda dökmeye başlamış, yaşanacak gelişmeler üzerinde etki bırakmaya çalışmıştır. Yazarın çalışmalarından en önemlisi, devrimin başucu eserlerinden sayılan *Ana* adlı romanıdır. Gorkiy, romanında yaklaşan fırtınanın sesinin duyulmasına yardım etmekle kalmaz, bizzat fırtınayı çağırır. Ancak devrimin gerçekleşmesinin ardından Rusya'da yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda Gorkiy'in romanında yer verdiği görüşlerinin gerçeklerle çeliştiği ortaya çıkar ve halk için zorlu günler kaçınılmaz olur. Devrim propagandasıyla ünlenen yazar dahi, 1917 yılından sonra devrimi ciddi bir biçimde eleştirmeye başlar. Yalnızca Gorkiy değil diğer Rus yazarlar da nerede yanlış yapıldığı sorusuna sessizce yanıt arar. Çalışmamız kapsamında bu arayışlara farklı bir bakış açısı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Gorkiy'in *Ana* romanında yer verdiği devrim düşünceleriyle, Atatürk'ün halkçılık görüşleri karşılaştırmalı inceleme yöntemiyle ve eleştirel yaklaşımla ele alınmıştır. Demokrasi, eşitlik, adalet ve özgürlük karşılaştırma ölçütleri olarak benimsenmiştir. İnceleme sonucunda sınıfsızlık, eşitlik ve dayanışma ile halkın yönetime ve denetime katılması olarak sayılan Atatürk'ün halkçılık anlayışının üç önemli sacayağına Ekim Devrimi sürecinde yeterince önem verilmediği tespit edilmiştir. *Ana* romanındaki devrim çağrısı ve 1917 sonrasında yaşananlar düşünüldüğünde Atatürk halkçılığının evrenselliğinin önemi ve Gorkiy'in romanında çizdiği ideal Rus devrimi portresi ile olan benzerlikleri ortaya çıkarılmıştır. Yapılan inceleme ışığında Gorkiy'in *Ana* romanının 1917 Ekim Devrimi'nin değil ideal Rus devriminin başucu eserlerinden biri, devrimin ideal felsefesinin de Atatürk halkçılığının ilkeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Gorkiy, Halkçılık, *Ana*, Ekim Devrimi

Abstract

The October Revolution of 1917 is one of the significant turning points in Russian history. Many Russian writers, affected by the developments in this process, wrote their works on the October Revolution and its

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir, E-mail: onur_aydin@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7981-5821

results. Maxim Gorky, on the other hand, began to write down the causes and possible consequences of the revolution in the early 1900s and tried to have an impact on upcoming developments. The most important of the author's works is his novel "Mother", which is considered one of the reference works of the revolution. In his novel, Gorky not only helps to hear the sound of the approaching storm but also calls the storm himself. However, considering the developments in Russia after the realization of the revolution, it is revealed that Gorky's views in his novel contradict the facts, and difficult days become inevitable for the public. Even the writer, who is famous for his revolutionary propaganda, begins to severely criticize the revolution after 1917. Not only Gorky, but also other Russian writers silently seek an answer to the question of where the mistake was made. Within the scope of our study, it is aimed to develop a different perspective on these searches. In accordance with this purpose, the revolutionary ideas in Gorky's novel "Mother" and Atatürk's views on populism were discussed with the comparative analysis method and critical approach. Democracy, freedom, equality and justice were adopted as comparison criteria. As a result of the examination, it was determined that the three key elements of Atatürk's understanding of populism called classlessness, equality and solidarity, enabling the common people to participate in management and control, were not attached adequate importance during the October Revolution. Taking into consideration the call for revolution in the novel "Mother" and the events that took place after 1917, the importance of the universality of Atatürk's populism and its similarities with the ideal portrait of the Russian revolution that Gorky drew in his novel were clarified. In the light of the examination, it was concluded that Gorky's novel "Mother" was not one of the bedside works of the 1917 October Revolution, but of the ideal Russian revolution, and that the ideal philosophy of the revolution consisted of the principles of Atatürk's populism.

Keywords: Atatürk, Gorky, Populism, Mother, The October Revolution

Giriş

XVII. yüzyıldaki Cromwell Devrimi, XIX. yüzyıldaki Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile Avrupa'da din ve monarşi temelli yönetim anlayışında artık sona gelindiği, bunların yerine parlamenter sistemin, cumhuriyet rejiminin ve halkçılık ilkesinin benimsenmeye başladığı görülür. Halk ve halkçılık kavramları, özellikle Fransız İhtilali'nin etkisiyle daha geniş coğrafyalara yayılım gösterir. 1789 yılından itibaren 'ulus, 'millet' ve 'halk' kavramları daha sık kullanılmaya başlanır. Günümüzde dahi birbirlerinin yerine kullanılan bu sözcüklerde anlam açısından farklılık söz konusudur. Halk somut, ulus soyut bir kavramdır. Ulus, birlikte yaşama iradesi gösteren, ortak tarihsel ve kültürel olgular temelinde bir araya gelen insan topluluğu, halk ise belirli bir zamanda ülkede yaşayan vatandaşların tümüdür. Kısacası halk, ulusu oluşturan insanların somut hâlidir denebilir (Mumcu, 2010: 510).

Fransız İhtilali'nin sonuçları arasında yer alan demokrasi, eşitlik, insan hakları, milliyetçilik, özgürlük gibi değerlerin yaygınlaşmasının etkileri yalnızca Batı'da değil diğer coğrafyalarda da görülür. Osmanlıda halkçılık akımının izlerini Fransız İhtilali'nin yaklaşık yüz yıl sonrasında, II. Meşrutiyet döneminden itibaren aramak gerekir. Gayrimüslim tebaanın bağımsızlık kazanması, ümmetten millete geçiş sürecini hızlandırır ve halkçılık görüşü de tartışılmaya başlar. Tartışmalar iki ayrı koldan ilerler. Bu görüşlerden ilki, Fransa'da ortaya çıkan *dayanışmacılık (solidarizm)* akımıdır. Toplum bilimci Emile Durkheim'in (1858-1917) öncüsü olduğu bu görüşe göre liberalizmdeki her şey kontrolsüz, sosyalizmdeki sınıf çatışması gereksiz, ekonomi üzerinde devletin kontrolü ise kaçınılmazdır. Bu nedenle temelinde iş bölümünün ve dayanışmanın olduğu meslek zümreleri oluşturulmalıdır. Türkiye'ye bu görüşü getiren kişi ise Ziya Gökalp (1876-1924) olur. Başta Gökalp

olmak üzere dönemin önde gelen aydınları tarafından halkçılık ile solidarizm arasında bağ kurulur. *Halka Doğru ve Türk Yurdu* dergileri çıkarılır. XX. yüzyılla birlikte Türk aydınları arasında en fazla kabul gören akım halkçılık olur (Aksakal, 2018: 919). Halkın eğitilmesi, yöneticilerle arasındaki uçurumun kapatılması, dayanışmanın ve yardımlaşmanın arttırılması, devlet kontrolünün yaygınlaştırılması amaçlanır (Köylü, 2013: 402-403). Bir diğer görüş ise Rusya'dan gelen milliyetçilik ve halkçılık akımlarından etkilenen Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Hüseyinzâde Ali Turan (1864-1940), Yusuf Akçura (1876-1935) gibi Türk aydınlarının düşünceleridir (Aksakal, 2018: 919). Rusya'da *Halkçılık (народничество)*, 1860-1880 yılları arasında hâkim olan ve varlığını 1910 yılına kadar sürdüren bir sosyo-politik düşünce akımıdır. İlk olarak Aleksandr İ. Gertsen (1812-1870) tarafından ortaya atılır ve Nikolay G. Çernişevskiy (1828-1889) sayesinde geliştirilir. Sovyet lider Vladimir İ. Lenin'e (1870-1924) göre, Rus tarihinde özgürleşme hareketleri üç aşamada gerçekleşir: *soylu (дворянский, 1825-1861)*, *raznoçinets² (разночинский, 1861-1895)* ve *işçi (пролетарский, 1895-1917)*. *Rus köylü sosyalizmi (русский крестьянский социализм)* olarak da adlandırılan Rus halkçılığı, Ekim Devrimi'ne giden yolun ikinci önemli aşamasıdır (Troitskiy, 2003: 242). Halkçılıkla Rusya'da aydın kesimle halkın birbirine yakınlaşması amaçlanır. Bu yönüyle Türkiye'de ortaya çıkan hâliyle benzerlik gösterse de Rus halkçılığı devrimci bir karakter taşır. Devrimci yönünün dışında liberal ve anarşist yanları da bulunur. Özellikle Mihail A. Bakunin'in (1814-1876) halkçılık anlayışına göre Rus toplumu potansiyel isyancı bir oluşum olarak görülür ve köylülerin içindeki sosyalist içgüdünün harekete geçirilmesi hedeflenir. 1874 yılının ilkbahar aylarıyla birlikte Kursk, Moskova, Tver ve Voronej'deki köylere gidilir. Köylüler gibi giyinip onlar gibi konuşmaya çalışan yüzlerce öğrenci ve genç aydın, çarlığın egemenliğinin artık sonuna gelindiğine dair görüşleriyle köylüleri ikna etmeye çalışır. Ancak köylülerin onlara şüpheyle yaklaşmaları ve çarlığın baskılarını arttırması sonucunda sonbaharda hareketin gücü zayıflamaya başlar. 1875 yılının sonlarına gelindiğinde akımın yaklaşık 900 eylemcisi ve 8000 sempatanı tutuklanır. Bu hareket, Rus tarihinde *halka yöneliş (хождение в народ)* olarak tanımlanır. Yüzyılın sonunda ideolojik kriz yaşanırken ılımlı halkçılıkla devrimci halkçılığın bir karışımı olarak *yeni halkçılık (неонародничество)* akımı ortaya çıkar (Nazarov, 2011: 30). Aleksandr Gertsen, Nikolay K. Mihaylovskiy (1842-1904), Pyotr L. Lavroviç (1823-1900) gibi isimlerin görüşlerine dayanan bu düşünce akımına göre Marksizm'in sınıf mücadelesi kabul edilirken, üretim araçlarına ve işçi sınıfına atfedilen önem abartılı bulunur. Ayrıca köylülerin ve zanaatkarların işbirliğine önem verilir. '*İnsan (güler) yüzlü sosyalizm (социализм с человеческим лицом)*' olarak nitelendirilen yeni halkçılığa hak ve özgürlükler, kendini çok yönlü geliştirmesi konularında insana önemli fırsatlar sunulur. Siyasete insan odaklı katı ilkeler ve ölçütler getirilir (Protasova, 2017: 145). Sonuç olarak Rusya'da *halka yöneliş* hareketinin asıl amacı belirli bir ideoloji temelinde çarlık rejimine son vermekken (Karaca, 2008: 207), bu görüş ülkemizde milliyetçilik akımıyla birleşir ve yönetici ile halk arasındaki uçuruma son verilmesi yoluyla bir birlik elde edilmesi hedeflenir.

Her iki ülkede ortaya çıkan yeni fikirler doğrultusunda Rusya'da Sovyetler Birliği, ülkemizde ise Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Yeni rejimle birlikte Atatürk halkçılığı yerini sağlamlaştırırken

² XVIII. yüzyıl sonundan başlayan, XIX. yüzyıl Rusya'sında ayrıcalıklı (soylu) olmayan sınıftan çıkan, toplumun farklı katmanlarından gelen, zihinsel emek gerektiren işlerde çalışan, çoğunlukla demokratik ve özgürlükçü düşünceye sahip kesimdir (Bkz. Kuznetsov, 2000: 1077).

Gorkiy'in savunduğu ve *Ana* romanında yer verdiği halkçılıkla devrim sonrasındaki yaşananlar arasında uçurum ortaya çıkar. Çalışmamız kapsamında, karşılaştırmalı inceleme yöntemiyle ve eleştirel yaklaşımla Atatürk halkçılığı, *Ana* adlı roman aracılığıyla Gorkiy'in halkçılık görüşleriyle karşılaştırılacak, ardından Ekim Devrimi'nden sonraki uygulamalara uyarlanacaktır. İlk olarak halkçılığın Türkiye'deki ve Rusya'daki izdüşümleri incelenecek, ardından Atatürk'ün ve Gorkiy'in bu kavrama yaklaşımları ele alınacaktır. Uygulama bölümünde *Ana* romanından örneklerle yazarın halkçılık üzerine yorumları çıkarılacak ve bunlara Atatürk'ün konu hakkındaki görüşleri eklenecektir. Son bölümde ise Gorkiy'in romanda yer verdiği halkçılık görüşlerinin Ekim Devrimi'nden sonraki uygulamalarla ne kadar örtüştüğü, yazarı ve toplumu hayal kırıklığına uğratarak uğratmadığı ortaya konacak, ardından Atatürk halkçılığının devrim sürecindeki teori ve pratik, ideal ve gerçek arasındaki uyumsuzluğunun çözümünde ne kadar etkili olabileceği araştırılacaktır.

Atatürk, Gorkiy ve Halkçılık

XX. yüzyılın başlarında toplumsal alanda kendine bir çıkış yolu arayan Osmanlı Devleti'nin ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının yönetim ve toplum yapısına ne Fransa'dan ne de Rusya'dan devşirilen akımlar tam olarak uyum sağlayamaz. Çünkü Türk toplumunun ve kültürünün kendine özgü iç dinamikleri bulunur. Osmanlılarda yönetim düzeni, seçkinler ve sıradan insanlar ayrımı üzerine kuruludur. Halk yalnızca izleyici konumundadır ve meşruiyetin kaynağı hükümdardır (Köylü, 2013: 401). Aslında Osmanlılarda belirli bir soylu ve elit sınıf yoktur, halk Müslüman ve gayrimüslim olarak ayrılır. Yönetici kadroları ile ulema sınıfı kendilerini 'seçkin' sınıfa dâhil ederler. Tanzimat ve Islahat fermanlarının etkisiyle halk ve 'seçkin hissedener' arasındaki uçurumun zararları başta Türkçülük akımı temsilcileri olmak üzere kimi çevreler tarafından fark edilir. İlk adım edebiyatta atılır, divan edebiyatından uzaklaşarak dilde sadeleşmeye gidilir ve halkla iletişim kuvvetlendirilmeye çalışılır (Mumcu, 2010: 512). Halk ve halkçılık üzerine tartışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla azalmaya başlar. Çünkü yeni sistem bir halk devletidir, herkesin devletidir. Halkçılık da yeni sistemin yönlendirici ana ilkelerinden biri olur.

Atatürk'ün halkçılık hakkındaki görüşleri ilk olarak 1920'li yılların başında hazırlanan Halkçılık Programı'nda kendine yer bulur. 1921 ve 1924 anayasalarına, 1923 yılında Halk Fırkası'nın kurulmasına temel olan ilke de şüphesiz halkçılıktır (Özbudun, 1997: 55-56). 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurultay tüzüğüne halkçılık ilkesi eklenerek çağdaş toplum anlayışına geçiş yapılır (Selvi, Şahin & Demir, 2006: 241). Atatürk halkçılığının üç önemli sacayağı bulunur: İlki, siyasal demokrasi yani halk yönetimi, ikincisi herkesin eşit olması, üçüncüsü ise sınıf farklılığının reddedilmesi ve toplumsal dayanışmadır (Özbudun, 1997: 57). Halkçılık ilkesinin yeterli düzeyde uygulanabilmesi için demokratik yaşamın varlığı önemlidir. Çünkü demokrasi halka kendi yöneticilerini seçme ve denetleme hakkı tanır. En genel tanımıyla Atatürk halkçılığı, özgürlükçü siyasi demokrasidir (Mumcu vd., 1991: 175). Siyasal demokrasi ile irade ve hâkimiyetin millete ait olması beklenir. Buradaki millet kavramı ile halka gönderme yapılır, belirli bir etnik sınıf kastedilmez (Özbudun, 1997: 57). Halk özgür iradesiyle seçme ve seçilme hakkını kullanabilmeli ve yönetime bizzat katılabilmelidir. Halkçılık, kanunlar önünde sınıf ayrımı gözetilmeksizin herkesin eşit olduğu anlamına gelir. Eşitlik kavramına yaklaşımını Atatürk şu sözlerle açıklar:

“Biz; memleket halkı, fertleri ve çeşitli sınıf mensuplarının, yekdiğerine yardımlarını, aynı kuvvet ve nitelikte görürüz. Hepsinin menfaatlerini aynı derecede ve aynı eşitlik duygusuyla temini çalışmak isteriz. Bu tarz, milletin genel refahı, devlet bünyesini kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu kanısındayız. Bizim gözümüzde çiftçi, çoban, amele, tüccar, sanatkâr, asker, doktor ve sonuç olarak herhangi bir sosyal kurumda çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve özgürlüğü eşittir” (Akt. Olcaytu, 1998: 189).

Atatürk'ün halkçılık ilkesi Fransa ve Rusya üzerinden gelen akımlardan ayrılır. Buna göre solidarizmdeki yönetici ve halk arasındaki uçurumun iki tarafın sindirilmesi yoluyla giderilmesinin yanı sıra komünizmdeki eski rejimle girişilen mücadele de reddedilir (Köylü, 2013: 404). Atatürk, Türk toplum yapısında sınıf kavgası yaşanmadığını, aksine tüm kesimlerin birbirine gereksinim duyduğunu, sınıf mücadelesi yerine düzenin sağlanmasının, dayanışma gösterilmesinin herkesin yararına olacağını ifade eder (Özbudun, 1997: 67-68). Atatürk'e göre Bolşeviklerin baskı yoluyla getirmeye çalıştıkları yönetim anlayışı makul değildir. Çünkü halkçı bir devletin birincil görevi, baskı değil bireyin özgürleşmesini sağlamakken Bolşevikler ise bu konuda başarılı olamamışlardır:

“Bolşevizm teorisine göre bütün Rus milleti içinden, işçi, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir azınlık, ekonomik esaslara dayanan komünist partisi adı altında birleşerek, bir diktatörlük vücuda getirmişlerdir. Gayelerinde millî değıldirler. Kişisel hürriyet ve eşitlik tanımazlar. Halk egemenliğine saygı göstermezler. İçte çoğunluğu, zor ve baskı ile görüşlerine itaate mecbur ederler; dışta, kendi prensiplerini yaymaya çalışırlar. Hâlbuki hükümet kurmaktan amaç, evvelâ ferdi hürriyetin teminidir. Bolşevik hükümet şeklinde istibdat mahiyeti görülmektedir. Bir cemiyeti, bir kısım insanları görüşlerinin zorla esiri ve zebunu yaşatmak şekline tabii ve makul bir hükümet sistemi nazariyle bakılamaz” (Akt. Mumcu vd., 1991: 174).

Atatürk komünist ideolojiyi Türkiye'ye ithal edip, ülkede uygulamaya sokmayı hiçbir zaman düşünmediğinin altını çizer. Ayrıca kendi halkçılık anlayışının komünizm ile bir alakası olmadığını paylaşır. 14 Ağustos 1920 tarihli meclis konuşmasında bu konu hakkında şunları söyler:

“Biz memleket ve milletimizin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin aldatıcı vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki, Bolşevik prensipleri değıldir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim inancımıza göre, milletimizin hayatını ve yükselmesini sağlayacak olan, kendi hazm kabiliyeti ile uyumlu olan görüşlerdir... Bizim görüşlerimiz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir” (Akt. Mumcu vd., 1991: 182).

Marksçı düşünceye göre ulus yerine halk, halk idaresi yerine proletarya diktatörlüğü tercih edilir. Atatürk'ün halkçılık anlayışı ise ulusçuluk kavramı ile iç içedir. Marksizm'de proletarya ile burjuva sınıfı arasında keskin bir ayrım ve savaş bulunurken Atatürk'ün halkçı demokrasisinde ekonomik, sosyal ya da sınıfsal bir ayrım yapılmaz, ülkenin tüm insanları halk olarak sayılır. İki görüşte de 'halk demokrasisi' ortaktır ancak işçi sınıfının keyfi uygulamaları halk için bir zulme dönüşebilmektedir. Marksizm'de egemenlik komünist partinin kontrolündeyken Atatürk'ün halkçılık anlayışında bilindiği üzere kayıtsız şartsız milletindir (Olcaytu, 1998: 188-190).

Sonuç olarak Atatürk'ün halkçılık anlayışı Türkiye'ye özgüdür ve ülkenin gereksinimlerinden doğar. Demokrasi, eşitlik, yardımlaşma, dayanışma, ulusal egemenlik kavramlarının sentezi olan, halkın kendi kendini yönettiği bir ilke ve akımdır. Bir bakıma ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal anlamda sistemin halka dayandırılmasıdır. Atatürk halkçılığının özel amacı, sözü edilen tüm alanlarda halkın çıkarlarının gözetilmesi, genel amacı ise tüm vatandaşların belirli bir düzen içinde eşit ve özgür olarak yaşam sürmesidir (Yalın Öktem, 2011: 231-232). Atatürk'ün halkçılık anlayışı adalet, eşitlik, güvenlik, adil gelir dağılımı, sınıf farklılığının ortadan kaldırılması, başta köylüler olmak üzere toplumun alt gelir grubunun refah seviyesinin yükseltilmesi gibi konuları hedefler (Özbudun, 1997: 65).

Atatürk gibi halkçı ve devrimci yönleriyle tanınan bir başka isim, Rus yazar Maksim Gorkiy'dir. Adının Sovyetler Birliği'nin önemli kentlerinden birine dahi verildiği³ Gorkiy ismi, Türkiye'de ilk olarak 1905 Rus devrimiyle duyulmuş olsa da asıl olarak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tanınmaya başlar (Ediz, 1939: xxiii). Gorkiy'in Türkçeye ilk aktarımı Ali Nusret (1872-1913) tarafından, şair Catulle Mendes'in (1841-1909) Fransızca çevirisinden *Bir Sergüzeşt-i Hunin (Путевые записки)* adıyla yapılır ve *Tanin* gazetesinde yayımlanır. Ardından İsmail Müştak Mayakon (1882-1938) ve Muhiddin Birgen (1885-1959) tarafından yine Fransızcadan *Ana* romanı çevrilir, eser *Tanin* gazetesinde yayımlandıktan sonra 1911 yılında kitap olarak basılır (Habib, 1941: 519). O dönemde Türkiye dışında diğer ülkelerin edebiyatlarında da Gorkiy ismi sıkça duyulur. Örneğin Türkmen edebiyatında 1960'lı yılların sonuna kadar Maksim Gorkiy önderliğindeki Sovyet Yazarlar Birliği'nde belirlenen sosyalist gerçekçiliğin ilkeleri sıkı bir biçimde uygulanır (Gökçimen, 2013: 182). Edebiyat derslerinde Gorkiy'in yaşamı, sanatı ve eserleri derinlemesine incelenir. Sovyet yönetiminin amacı, Gorkiy üzerinden komünizm propagandası yapmaktır.

Gorkiy, eserlerinde dünyayı şekillendirebilecek Rusya'yı ve Rus halkını anlatır. Türk Çevirmen Hasan Ali Ediz'e (1905-1972) göre, Gorkiy halkçı, yenilikçi, öğreticidir ve yeni bir ideolojinin savunucusudur. Ediz (1939: xviii), "*Gorkiy kadar hiçbir muharrir halkçı olmasını ve halkçılığa değer vermesini bilmedi*" sözleriyle yazarın toplumcu yönünü över. Akademisyen Ayla Kaşoğlu (2010: 144) ise Gorkiy'den önce Rus edebiyatında aşağı halk tabakasından pek fazla söz edilmediğini belirtir. Yazar Zeki Baştımar'a göre Gorkiy, XIX. yüzyıl Rus yazarları gibi halkçı değil, halkın ta kendisidir. Kendi de halkın içinde yaşadığı için onlar gibi düşünme ve hareket etme becerisine sahiptir. Gorkiy'in halk sevgisi hümanist bir temele dayanır, ona göre gerçek yaşam halkın arasındadır ve halkı yansıtmayan bir edebî eser ölümsüz olamaz (Baştımar, 1946: 1, 8; Akt. Kaşoğlu, 2010: 141-142). Bu nedenledir ki halk ve emek, Gorkiy'in sanatının en önde gelen temaları olur. Çünkü Gorkiy'e göre yaşadığı büyük fırtınalı ve sarsıntılı dönemde halktan kopma, insanın kişiliğinde yoksullaşmaya yol açar, ayrıca halktan kopuk bir devrim girişimi de başarıya ulaşamaz. Gorkiy her zaman halkın ve emekçinin yanında yer alır, hatta bu yüzden zaman zaman ağır bedeller de öder. 1905 *Kanlı Pazar*⁴ olayını kınadığı için çarın özel emriyle hapse atılır, 1917 Ekim Devrimi'nin olumsuz sonuçlarından halkı korumaya çalıştığı için eleştirilere maruz kalır (Yetkin, 2019: 29-30).

³ Gorkiy çok istemese de 7 Ekim 1932 tarihinde Nijniy Novgorod şehrinin adı, yazarın 40. sanat yılı onuruna "Gorkiy Gorod" olarak değiştirilir ve 1990 yılına kadar da böyle kalır.

⁴ Çar'a birtakım sıkıntılarını anlatmak için bir araya toplanmış işçilerin üzerine atış açıldığı ve iki yüz işçinin öldüğü olaydır (Kurat, 1987: 380-381).

Gorkiy, devrimin sembol isimlerindedir. Hatta devrim söz konusu olduğunda yazar o kadar atılğan olur ki hükûmet, dış ülkelerden gıda desteği talep ederken, propaganda yaparken onun nüfuzundan yararlanır. Rusya doğumlu Fransız yazar Henri Troyat'ın (1991: 253-355) ifadesiyle Gorkiy, davaya adanmışlığı nedeniyle devletin 'satranç tahtasında bir piyon' olmayı dahi kabul eder. Ancak bu durum, onun kaderinin şüpheli bir ölümle son bulacağı gerçeğini değiştiremez. Rus Devleti'nin resmî belgelerinde Gorkiy'in, 14 Haziran 1936 tarihinde Moskova'da zatürre hastalığı yüzünden öldüğü yazılı olsa da Troyat, Stalin'in hediye olarak gönderdiği bir kutu şekerleme ile onu zehirlediğini ve bunu da Doktor Dmitriy D. Pletnyov'un (1871-1941) itiraf ettiğini ortaya atar. Stalin kendisine yöneltilen eleştiri oklarının adres değiştirmesi için Gorkiy'i feda eder. Sonuç olarak devrimci, davasına sadık Gorkiy, ölümünden sonra bile rejime hizmet etmeyi sürdürür (Troyat, 1991: 256-263).

Gorkiy'in ülkesine yaptığı asıl katkı, edebiyat alanında görülür. Yazar, Sovyet edebiyatının ve *sosyalist gerçekçilik* (*социалистический реализм*) akımının yaratıcısı olarak kabul edilir. Onun edebî eğilimini en kısa yoldan tanımlamak gerekirse ilk yıllarında devrimci-romantik, daha sonra toplumcu-gerçekçi bir yazar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Gorkiy'in sanatını anlamak için kurucusu olduğu Sovyet edebiyatına kısa bir göz atmak gerekir. Sovyet Yazarlar Birliği'nin bir toplantısına katılan edebiyatçı ve gazeteci Haldun Taner'in (1915-1986), o dönemde Sovyetler Birliğinde hâkim olan sanat anlayışına ilişkin yazısı şöyledir:

“...Acelesiz. Süssüz, şatafatsız. Biraz da fazla uzun konuşuyorlar. Sözlerinin içine sık sık somut örnekler, epizotlar sıkıştırıyorlar. Halkın içinden gelmenin halkla övür olmanın, halkın derdi ve sevinci ile bir olmanın verdiği bir sadelik ve candanlık başlıca özellikleri” (Taner, 1967: 5).

Sosyalist gerçekçilik akımıyla yazılan eserler genellikle belirli bir ideolojiyi savunmak, yaygınlaştırmak amacıyla kaleme alınır. Bu eserler arasında Gorkiy'in yazdığı *Ana* (*Мать*) romanı ayrı bir önem taşır. İnce bir kemerle tutturulmuş koyu renk *krosovotkalı*⁵ kıyafetiyle, azimle parıldayan gözleriyle hemen ayırt edilen köşeli bir yüze sahip genç yazar, edebiyat alanı için başlangıçta kendinin bile farkında olmadığı yeni bir dünyanın müjdecisi olur. Tüm eserlerinde olduğu gibi *Ana* romanının her satırında yaşamın pislikleriyle mücadele çağrısı yapar ve Gorkiy ismi herkes tarafından telaffuz edilmeye başlar. Rusya'da pek alışık olunmayan bu kadar kısa sürede bir yazarın ünlenmesi gerçeğinin altında Gorkiy'in yeni bir işçi-kahraman, savaşçı-kahraman, isyankâr-kahraman karakterlerini yaratması bulunur. Romanında yeni karakterlerine açık seçik bir ideolojiyi savundurur. Bunu yaparken Gorkiy'in amacı araştırmak, saptamak değil, kanıtlamaktır. İyi-kötü, olumlu-olumsuz, siyah-beyaz ayrımları nettir, fikirler açıktır ve polemikçi bir üslup niteliği taşır. Çünkü amacı Ekim Devrimi'ne giden yolu açmak ve devrim yapmaktır. Ancak yazar çok iyi bilir ki bir devrim halk desteğinden yoksun bırakılarak gerçekleştirilemez. Bu nedenle Gorkiy, kaleme aldığı *Ana* romanıyla halkı Ekim Devrimi'ne düşünsel ve eylemsel olarak hazırlamayı kendine görev edinir.

***Ana* Romanına Atatürk Halkçılığı Çerçevesinden Bakmak**

Gorkiy, 1905 yılında gerçekleştirilen başarısız devrim girişimine katılır ve bundan dolayı tutuklanıp Petropavlovsk Kalesi'ne kapatılır. Kişisel ve toplumsal gelişmelerden etkilenen yazar, en başarılı

⁵ Erkeklerin giydiği, geleneksel, yandan düğmeli bir gömlektir.

romanı olarak gösterilen *Ana*'yı 1906 yılında kaleme alır. Roman büyük bir beğeni kazanır ve Ekim Devrimi'nin başucu eserlerinden biri olmayı başarır.

Romanın olay örgüsü, devrimin nasıl gerçekleşeceği ya da gerçekleşmesi gerektiği konusunda okuyucuya ipuçları sunar. Yazar Leonid N. Andreyev'e (1871-1919) göre Gorkiy, eserlerinde sadece yaklaşan fırtınayı önceden haber vermemiş, aynı zamanda fırtınayı kendi çağırmıştır (Akt. Yakimenko, 1968: 366). Bu nedenle romanın olay örgüsüne kısaca göz atmak yararlı olacaktır. Bir işçi çocuğu olan Pavel Vlasov'un kendi de bir fabrikada işçidir. Akşamları arkadaşlarıyla birlikte evde toplanıp kitap, gazete, bildiri okuyup tartışma havasında karşılıklı sohbet etmektedir. Bu toplantılarda devrim ve ideolojisi hakkındaki çarpıcı yorumları dikkat çeker. Fabrikada Pavel'in de aralarında bulunduğu bir grup, devrim üzerine bildiriler hazırlayıp dağıtır. Çok geçmeden bu grupla birlikte Pavel hapse atılır. Ekim Devrimi'nin ruhunu da yansıtan yaklaşımlardan biri olan, devrimin kişilerin üzerinde bir dava olduğu görüşü eserde Pavel'in annesinin kendi yerini almasıyla somutlaşır. Pavel'in boşluğunu Ana doldurur, konuşmalara katılır, bildirileri fabrikaya sokar, hatta okuma-yazma bilmemesine rağmen, bu eksikliğini gidermeye çalışır. Öncesinde inanmadığı davaya zamanla sıcaklık hissetmeye başlar. Son nefesini verene kadar insanlara gerçekleri öğrenme, birlik olma, mücadele etme çağrısında bulunur ancak jandarmalar tarafından boğularak öldürülür.

Vlasov ailesinin geçmişine bakıldığında, karakterlerin devrim ruhuyla tanışmadan önceki yaşamlarında eski Rusya'nın izlerini görmek mümkündür. Tesviyeci baba Mihail Vlasov, bütün mahallenin korktuğu, sürekli dövüşen, karısına ve oğluna bile kötü davranan, sadece çalışan, içki içen kaba bir insan olarak tasvir edilir. Ölümünden sonra yerini ve rolünü Pavel alır, o da içki içip masaya yumruk atan annesine bağırıp çağırarak biri olur (Gorki, 2015: 12-15). Ardından okuyarak aynı dava yolunda birlikte yürüdüğü arkadaşlarıyla toplanıp tartışmalı sohbetlerle devrim ruhunu besleyerek annesine yardım eden, yatağını toplayan, odasını süpüren, annesine "siz" veya "anneciğim" diye seslenen iyi bir insana dönüşür (Gorki, 2015: 19). Kitaptaki Pavel Vlasov karakteri, Gorkiy'in romantik imgelerinin büyük devrimci gücünü kendinde toplamış kişidir. Karakter cesur, gururlu ve öfkeli, ayrıca mücadele hırsıyla yanıp tutuşur. Pavel, otokrasiyle giriştiği savaşta bilinçli olması, özgürlük gücü ve kararlılığı sayesinde hiçbir zaman davadan vazgeçmez. Gorkiy, Pavel ile romanın merkezine bir işçi-devrimci karakteri yerleştirir. Yazarın neden bu tiplmeyi merkeze yerleştirdiğini anlamak için Lenin'in şu sözlerine kulak vermek gerekir (2007: 17): "*İktidar durumuna gelmek için, bilinçli işçiler çoğunluğu kazanmalıdırlar: Yığınlar üzerinde hiç bir zor uygulanmadığı sürece, iktidara geçmenin başka yolu yoktur.*" Nitekim Gorkiy, başta Lenin olmak üzere birçok devrimci ile tanışmış ve arkadaşlık etmeye başlamıştır, bu nedenle onların düşüncelerini paylaşması da normal bir durumdur. Yazar, eserlerinde tüm dünyayı yeniden şekillendirme mücadelesi veren insan karakteri için Lenin'i örnek olarak alır, romandaki Pavel Vlasov karakterini yaratırken de yine Lenin'den esinlenir. Çünkü Gorkiy, Lenin'i yeni bir toplumun yaratıcısı olarak görür (Troyat, 1991: 251-252).

Peki, gerçekte öyle mi olmuştur, her şeyi bir işçi-devrimci mi gerçekleştirmiştir? 1917 Ekim ayında yaşananlar bir halk devrimidir. Halkın desteği olmasaydı Ekim Devrimi'nin, 1825 Aralıkçı (Dekabrist) Ayaklanması'ndan ve 1905 yılındaki başarısız devrim girişiminden bir farkı olmazdı. Bu yüzden romanın başkahramanı, Pavel ya da herhangi bir devrimci değil, sıradan halkın temsilcisi olan Ana, Nilovna Pelageya'dır. Ana, Moskova Bölgesi'nde bulunan Voskresenk şehrinde doğmuştur. Kelimeyi

incelediğimizde *воскрес+ени+е* ‘yeniden canlanma’, ‘dirilme’ anlamlarına geldiği görülür. Yıllardır uyuyan halkı uyandıran, başta davaya inanmayıp daha sonradan bu yola baş koyan Ana’dır. Geçirdiği büyük dönüşüm aşlında ülkenin değişimidir. Romanın başlarında ürkek, Tanrı’ya koşulsuz inanan, kadınlığın gerekliliklerinden ylgın Nilovna Pelageya, ilerleyen sayfalarda batıl inançlardan ve ön yargılardan arınmış, kendi insancıl erdemlerinin bilincinde olan ve devrim hareketinin aklı başında bir katılımcısına dönüşür. Gelecek özlemi ve kahraman kişiliklerin şiirleştirilmesi, romanda aydınlık yarınlar için gerçek olaylarla ve mücadelelerle harmanlanır (Yakimenko, 1968: 366). Gorkiy’in, roman kahramanı olarak sıradan halktan bir kadını seçmesi dikkat çekicidir. Her ne kadar işçi devrimi beklentisine sahip olsa da yazar, halkın etkin olarak rol almadığı devrim girişiminin başarısız olacağını bir portresini sunar. Yazarın bu yaklaşımı aşlında Atatürk’ün halk anlayışıyla örtüşür. Çünkü Atatürk’e göre asıl güç, bir sınıfın değil halkın elindedir. Başarıya ancak halkın süreçte ve yönetimde söz sahibi olmasıyla ulaşılabilir.

Nitekim Gorkiy’in sanatının hem öncülleri hem de kahramanları çömlekçi, demirci, dokumacı, taş ustası, inşaat işçisi, nakkaş, terzi gibi zanaatkâr insanlardan oluşur (Gorkiy, 1953: 144). Yazar, konu, motif ve kahramanlarında sıradan halka ve işçilere sıkça yer verir. Eserlerinde çarlık düzeninin yıkılması ve devrimci, olumlu bir ideal tip yaratma çabası ise Gorkiy’in romantik yönünün yansımasıdır. Yazarın romantik kahramanları onun değil, gerçek yaşamın ürünleridir. Gerçek yaşamdaki olayları dile getirerek edebiyatta sınıfsızlığı güçlendirir, bu sayede de başta Lenin olmak üzere devrimcilerden takdir görür (Orazov, 1992: 6; Akt. Gökçimen, 2015: 452). Gorkiy’in yarattığı karakterler, sosyalist gerçekçiliğin bir sonucu olarak düşüncesi ve ideolojisi net, siyasi kahramanlar olmuşlardır. Araştırmacı Ahmet Gökçimen’e (2013: 182) göre: “*bu kahramanlar uygulanagelen ideolojik sanat görüşü gereği bir karakter olamamış, daha ziyade tip olmuştur.*” Yazar eserlerindeki olumlu tipleri genellikle işçi-devrimci kişiler arasından seçer çünkü o günün Rusya’sının gerçekleri onlardır. Çağın Rusya’sında devrim ateşi askerler, bürokratlar, aydınlar ya da köylüler tarafından yakılamaz, mevcut şartlar ortaya çıkan memnuniyetsiz işçi sınıfının dönemi olduğunu gösterir. Nitekim 1850’li yıllara kadar geçen sürede de bir işçi sınıfı devriminden söz edilemez, nasıl ki 1825 Aralıkçı Ayaklanması’nda askerler ve bazı aydın kesim rol oynadıysa, aynı şekilde XX. yüzyılın başında işçiler bu görevi üstlenirler.

Rusya’nın aksine ülkemizin XX. yüzyıl başlarındaki koşulları da bir işçi devrimine uygun değildir. O nedenle tarihsel her gelişmeyi kendi zamanında ve özgün koşullarında değerlendirmek gerekir. Nitekim Atatürk Osmanlı’nın son dönemlerindeki din, örf, âdet, gelenek, toplumsal yapı, kültür gibi unsurlardan oluşan iklimin Bolşevizm’e uygun olmadığını vurgular. Türkiye’nin kendi yolunu kendisinin çizmesi gerektiğini iddia eder. Atatürk ülkedeki atmosferin Bolşevizm görüşleriyle neden örtüşmediğini şöyle gerekçelendirir:

“Bolşevizm’e gelince, yurdumuzda bu doktrin için herhalde bir zemin mevcut değildir. Çünkü gerek dinimiz ve âdetlerimiz, gerekse sosyal teşkilatımız, onun bize mal edilmesine tamamıyla elverişsizdir. Türkiye’de ne büyük kapitalistler vardır, ne de milyonlarca sanatkâr ve işçi. Diğer taraftan bir toprak davası ile de karşı karşıya değiliz. Nihayet sosyal bakımdan dinî prensiplerimiz bizi Bolşevizm’in kabulüne mecbur bırakacak şekilde değildir. Türk milleti, eğer icap ederse, onunla mücadeleye hazırdır” (Akt. Arar, 1963: 19-20).

Çok fazla şehir ve ülke gezmesinin sonucu olarak Gorkiy çok iyi bir gözlemci niteliği kazanır ve bu özelliğini de betimlemelerdeki ustalığıyla açıkça gösterir. Nikolay İvanoviç'in kentin dışındaki evi (Gorki, 2015: 213), duruşmanın yapıldığı mahkemenin (Gorki, 2015: 371), Lyudmila'nın evindeki odanın (Gorki, 2015: 398) ve en son sahnede Ana'nın yakalandığı vagonun (Gorki, 2015: 409) iç mekân tasvirlerindeki ayrıntılar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğer yandan yazar, asıl önemli olan olay örgüsünden uzaklaşmamak için mekân çeşitliliğini sınırlı tutar. 1 Mayıs İşçi Bayramı'na kadar mekân olarak sadece Pavel'in evi ve çalıştığı fabrika verilir. Vlasovların yaşadıkları mekânın tasvirinde dikkat çeken ayrıntı, bir işçi evinin nasıl olduğundan daha çok ülkenin geldiği sosyo-ekonomik koşulları aktarmaktır:

"Vlasovların küçük evlerinde hayat eskisinden daha sessiz, sakin ve mahalledeki diğer evlerden daha farklı geçiyordu. Evleri mahallenin en dışında, bataklığa inen dik bayırın başındaydı. Evin üçte birlik bölümünü mutfak ve ondan ince bir bölmeyle ayrılmış, Ana'nın yattığı oda kaplıyordu. Kalan üçte ikilik bölümü ise çift pencere kare bir oda oluşturuyordu: bu odanın bir köşesinde Pavel'in karyolası, bir başka köşede bir masayla oturmak için iki tahta sıra vardı. Birkaç sandalyeyle iç çamaşırları için bir komodin ve onun üzerinde bir ayna, sonra giysileri için bir sandık, duvarda bir saat ve köşede asılı iki ikon... evin bütün eşyası bu kadardı" (Gorki, 2015: 17).

Finansal istikrarsızlığın dışında toplumsal yaşam formlarında görülen düzensizlikler yazarın gözünden kaçmaz. Yazar, toplumda var olan huzursuzluğun ve çarpıklığın resmini nesiller üzerinden çizer. Resmedilen tabloda çok dövülüp, çok aşağılanan çocuklar; kiliseyi boş veren, alkol tüketip, şarkılar söyleyip, küfürler savurup birbirleriyle dövüşen gençler; sürekli işten konuşan, sönük, tekdüze yaşayan, yılların yorgunluğunu omuzlarında taşıyan, öfke, kin ile hayatlarını amaçsız ve acımasız çatışmalar içerisinde yaşayan yetişkinler vardır. Bu düzen, mezara kadar böyle sürer, ardından babadan oğula geçerek aynı şekilde akıp gider. Herkes her gün aynı şeyi düşünür ve yapar, hiç kimse bir değişimin gerekliliği konusunda kafa yormaz. Toplumsal yapıdaki düzensizlikler, toplumun çekirdeği olan aile içine de nüfuz eder. Romanın geçtiği dönemlerde Rusya'da sanayinin gelişmeye başlamasıyla köylerden, kasabalardan çalışmak için kentlere göç eden insanlar bir daha nadiren geriye dönmüşler, yaşam koşullarının ağırlığından ve kalacak yer sorunundan dolayı ailelerini yanlarına nadiren alabilmişlerdir. Diğer bütün Avrupa ülkelerindeki gibi iş ve aile birbirinden ayrılmaya başlamış, aileler parçalanmış, sosyal yapı bozulmuştur (Hosking, 2011: 496). Romanda hemen hemen tüm aileler dağınık, parçalanmış ve eksiktir. Örneğin Vesovşçikov'un babası hırsız ve ayyaşdır, annesi ise evi terk etmiştir. Hohol: *"Herhalde bir yerlerde benim de bir annem vardır"* (Gorki, 2015: 103) sözleriyle annesinin nerede olduğunu dahi bilmediğini söyler. Yine devrim düşüncesi yüzünden sürgüne gönderilen insanlar, ailelerini yalnız bırakır: *"Halk için acı çeken, hapselere giren, Sibiryalara yollanan, ölen, sefil olan o insanlar..."* (Gorki, 2015: 105). Tatyana'nın ise iki çocuğu olur; birini iş yüzünden erken doğumda kaybeder, diğer oğlu ise hapse düşer (Gorki, 2015: 324). Lyudmila da evli ama kocasıyla ayrıdır (Gorki, 2015: 408). Aleksandra'nın babası toprak sahibi, köylüleri soymakla meşguldür, o da *"babam yok benim"* diyerek haksızlık yerine öksüzlüğü seçer (Gorki, 2015: 393). Kısaca ifade etmek gerekirse, aile içi ya da dışı tüm kademelerde kavga, kargaşa, düzensizlik boy gösterir. Atatürk halkçılığının sacayaklarından olan eşitlik ilkesine göre toplumda herkes kendini eşit ve değerli hissederse toplumsal düzen bu durumdan olumlu yönde etkilenir. Atatürk'e göre ilk olarak

parçalanmışlıklar bir araya getirilip bütünleştirilmeli, düzen sağlanmalıdır ki düzen ve dayanışma temelinde bir iş bölümü yapılabilsin. Buna göre çiftçi, işçi, küçük esnaf, serbest meslek sahibi, sanayici, tüccar, memur gibi farklı meslek grupları birbirleriyle uyum içinde hareket etmelidir. Herhangi ayrıcalıklı bir sosyal, ekonomik, dinî ya da mesleki grup yaratılmamalıdır (Köylü, 2013: 405). Bu sayede aile ve toplum bireyleri daha mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürebilirler. Yazar, köylü Rıbin'in Pavel ile sohbetinden dönemin köy yaşantısına ve köylülere ilişkin açıklamalar verir: *"Toprak yok. Beylerden kiralanıyor toprak... onun da niteliği çok düşük. Bir toprak ağasının yanına kapıldım... o kadar çok ki bu türden asalaklar orada... kazandığının dörtte biri geçiyor elim; oysa iki kat daha fazla çalışıyorum!"* (Gorki, 2015: 162). Yazar, ayrıca köylü ile toprak ağalarının, işverenlerin, burjuvaların arasındaki iletişim kopukluğundan, yabancılaşmadan bahseder: *"Bir köylü olmam dolayısıyla beylerin, beyzadelerin düşünceleri bana tamamen yabancıdır"* (Gorki, 2015: 164). *"İşçiyle patronun duaları birbirinden farklıdır! Köylünün karnı toksa, bey o gece uyuyamaz..."*, *"Köyde açlık bir gölge gibi izler insanı ve bir lokma ekme bulabilme umudu sıfırdır!... Resmî makamlar, yöneticiler fazladan bir lokma ekmeği var mı acaba diye karga sürüsü gibi gözler durur insanları..."* (Gorki, 2015: 165). Köyde Rıbin'in yakalanması sırasında komiser: *"Halk da kimmiş? Ne, halk mı? Ne halkı?"* (Gorki, 2015: 308), *"İt oğlu itler! Dangalaklar! Hem bir boktan anlamazsınız hem de devlet-hükûmet işlerine burnunuzu sokuyorsunuz. Hayvan herifler!..."* (Gorki, 2015: 313) sözleriyle halka hakaretler ve tehditler savurur. Stephan: *"Köylü kısmının değeri ne ki! Yığın beş nitelik!..."* diyerek köylünün kendini ne kadar değersiz hissettiğini anlatır. Atatürk'ün halkçılık anlayışının öznesi, köylülerin başını çektiği sıradan halktır. Nitekim *"köylü, milletin efendisidir"* ifadesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Öncelikle toplumun alt gelir grubunun refah seviyesinin yükseltilmesi amaçlanır. Adil gelir dağılımı olmadan adil hak dağıtımını gerçekleştirilemez ve eşitlik sağlanamaz.

Eserinde, dönemin hukuk ve adalet sistemine de göndermede bulunan Gorkiy, rejimin kendine muhalif kişileri kurmaca iddialarla, kendi savcı ve hâkimleriyle mahkûm ettiğini, Ana ile Nikolay İvanoviç'in konuşmasında gözler önüne serer: *"Görüyorsunuz değil mi durumumu? Bu düzenbazlar kendi mahkemelerini bile bayağının bayağısı bir komediye çevirmekten çekinmiyorlar! Daha yargılanma başlamadı ama Petersburg'da hüküm çoktan verilmiş!"* (Gorki, 2015: 353). Atatürk'ün halkçılık anlayışının en önemli özelliklerinden biri, bireylerin hukuk karşısında eşit olmalarıdır. Adil ve nesnel yargılamanın olmadığı yerde herhangi bir hak ve eşitlik kavramından söz edilemez. Bu nedenle tüm yargı organları sorumluluklarını yerine getirmelidir. Atatürk'e göre, *"halkçılık, toplum düzenini çalışmaya, hukuka dayandırmak isteyen bir toplum sistemidir"* (Selvi, Şahin & Demir, 2006: 242), bu nedenle üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmeyen birey halkçı da olamaz.

Atatürk için halkçılık bir fırsat eşitliğidir. Kanunlar önünde herkes eşittir ve halk yönetimde söz sahibidir. Bu eşitlikte kadın erkek ayrımı yoktur. Romanda, olay örgüsünün kapsadığı tarihlerde Rusya'da kadınların maruz kaldığı ağır yaşam koşullarına güçlü bir vurgu yapılır. Eserde mutlu olan hiçbir kadın bulunmaz. Genellemek gerekirse kadınlar, kocalarının kaba davranışlarına ve şiddetine maruz kalan, sevgi, şefkat görmeyen, mutluluk bilmeyen, kocalarına hizmet edip ev işleriyle uğraşan, bununla birlikte çocuk bakıp büyütüp bir de çalışmak zorunda olan kişiler olarak tasvir edilir.

Dönemin Rus kadınının yaşadığı toplumsal eşitsizliğe ilişkin en açık betimlemeler yazarın Ana tasvirinde ve başkahramanın Pavel ile yaptığı konuşmada sorgulayıcı bir dille sunulur.

"Uzun boylu, sırtı hafifçe kamburlaşmış, işten ve kocasının dayaklarından yıpranmış bir kadındı; sessizce ve sanki birilerine çarpmaktan korkar gibi yan yan yürürdü" (Gorki, 2015: 16), "Yaşadığımız şu hayatı bir düşünsene... Kırk yaşındasın, peki hiç yaşadın mı? Babam seni döverdi; bunun nedenini şimdi anlayabiliyorum. Yaşamdan payına düşen acıların öcünü senin kaburgalarından çıkarıyordu. Yaşam, üzerine abanmış, ezdikçe eziyordu kendisini, ama o, üzerindeki bu baskının nereden geldiğini bir türlü anlayamıyordu. Tam otuz yıl çalıştı fabrikada; çalışmaya başladığında iki ayrı binası vardı fabrikanın; şimdi ise yedi ayrı binaya yayılmış durumda!" (Gorki, 2015: 21).

Romandaki kadınlar tüm zorluklara rağmen hayatlarını sürdürür, mücadelelerine devam ederler. Örneğin Ana, oğlu tutuklandığında içinden ağlamış, Nataşa her gece kente karanlıkta, soğuk ve çamurda 7-8 km yürümüş, Seregina el bebek gül bebek yetiştirilmiş ve akciğerlerinden hastalanmış olmasına rağmen mücadeleye elinden geldiğince destek vermiştir. Atatürk'ün halkçı anlayışının anahtar kavramlarından biri eşitliktir. Erkek egemen bir halkta eşitlikten söz edilemez. Atatürk ile benzer görüşleri savunan Gorkiy, romanında kadın karakterleri ve onların mücadeleciler rollerini bu nedenle öne çıkarır.

Romanda bu kötü gidişattan kimin sorumlu olduğu sorusuna yanıt da aranır. Ulusal değerlerin ikinci plana atılıp yabancı hayranlığının benimsenmesinde, Almanlara, Fransızlara, yabancılara hayranlık duyulmasında Petro'nun suçu olduğu iddia edilir (Montefiore, 2013: 512). Nikolay'ın: "Peki en büyük suç kimde?" sorusuna Hohol: "Sanırım, ilk kez, bu 'benim!' diye kim dediyse en büyük suçlu da odur. Ama bu insan birkaç bin yıl önce ölmüş olduğu için kendisine kızmanın hiçbir yararı yok" (Gorki, 2015: 135) yanıtını verir. Hohol'un konuşmasında suçlanan Rus imparatorluğunun ve otokrasinin kurucusudur. Aynı şekilde, Yegor'un defni sırasında mezarlıkta "Kahrolsun çarlık, yaşasın özgürlük!" naraları atılır (Gorki, 2015: 284). Atatürk'e göre suçlunun kim olduğunu aramaktan çok asıl çözümün ne olduğu araştırılmalıdır. Bir başka deyişle ünlü lidere göre Bolşeviklerin yaptığı hatalardan biri de çarlık rejimiyle fiziksel ve düşünsel mücadeleye girişilerek çok ani ve sert uygulamalara yer verilmesidir (Köylü, 2013: 404).

Gorkiy için asıl önemli olan bedensel değil, zihinsel özgürlüktür ve kahramanlarının da korktukları fiziksel değil ruhsal baskı ve zorbalıktır: "Asıl korkunç olan insanın ruhuna yaptıkları işkencedir... İğrenç elleriyle... Bunun acısıdır acıların en dayanılmazı!" (Gorki, 2015: 62), "İnsanı özgürleştirecek olan yalnız akıldır!" (Gorki, 2015: 68). Bir diğer örnek de işe girerken fabrika bekçilerinin aradığı bir işçinin şu sözleridir: "Aradığınız şey ceplerimde değil, kafamda, dangalak herifler! Kafamı arayın!" (Gorki, 2015: 100). Atatürk'e göre ister çarlık rejimi isterse komünist parti yönetimi olsun, halkçı bir devletin birincil görevi bireyin özgürleşmesini sağlamaktır. İnsanlar hür bir şekilde düşünebilmeli, akıllarının içlerinden geçenleri rahatça söyleyebilmelidirler, ancak bu yöntemle özgürleşme ve demokratikleşme yolunda başarıya ulaşılabilir. Atatürk özgürlük hakkındaki sözlerini şu sözlerle pekiştirir: "Bir cemiyeti, bir kısım insanları görüşlerinin zorla esiri ve zebunu yaşatmak şekline tabii ve makul bir hükümet sistemi nazariyle bakılamaz" (Özbudun, 1997: 58).

Gorkiy, sanatının ilk yıllarında mevcut sistemi eleştirirken zamanla politik ve ideolojik eğilimlere doğru kayar. Eserlerinde kapitalist toplumların sosyal düzenine karşı itirazı ile özgür ve adil bir dünya için tutkulu çağrısı yer alır. Romanda bu tutum burjuvaya karşı yöneltilen sert eleştiriler olarak karşılık bulur: *“O şişkolar yok mu o şişkolar... En büyük günahkâr, halkı ısırın, sokan en zehirli, haşereler onlar. Fransızların harika bir adlandırması var onlar için ‘Burjuva’ diyorlar onlara... Unutmayın anacığım: bur-ju-va! Hayatı burnumuzdan getirenler yani, kanımızı, iliğimizi emenler!”* (Gorki, 2015: 142). Atatürk halkçılığında, emperyalizme ve kapitalizme karşı verilecek mücadele konusunda Bolşevizm ile birtakım ortak noktalar bulunur. Ancak konu yalnızca burjuvayla girişilen bir savaşa indirgenemez, sosyal çatışmaya dönüştürülmez. Aksine tüm halkın katılımıyla verilecek bir savaş olarak görülür. Atatürk’ün bu konu hakkındaki görüşleri şunlardır:

“Halkçılık, sosyal düzenini, çalışmasına, haklarına dayandırmak isteyen bir sosyal sistemdir. Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı emin bulundurabilmek için bütün toplumumuzca, bütün milletimizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı caiz gören bir yolu izleyen insanlarız” (Mumcu vd., 1991: 181).

Dönemin rejiminin, insanların arasına ispiyoncular, muhbirler yerleştirerek halkı birbirine karşı güvensizlik hissettirmesi ve birbirine karşı kırdırması romanda eleştirilir. Fabrikadaki puantör İsay Gorbov da bunlardan biridir ve daha sonradan öldürülür. Rbin de yakalandığında; *“Görün, ey insanlar, yabancı hayvanlar gibi birbirimizi boğmamızı istiyorlar! Görün ve üzerinde iyice bir düşünün!”* (Gorki, 2015: 309) diyerek halkın birbirine düşürülmesini eleştirir. Atatürk’e göre toplumsal sınıfların çatışmasının kimseye yararı yoktur. Çünkü tüm kesimler birbirine gereksinim duyacak, sınıf mücadelesi yerine düzen sağlanması, dayanışma gösterilmesi her kesimin yararına olacaktır (Özbudun, 1997: 67-68).

Komünistlerin Rusya’da başlayacak bir proletarya devriminin önce Avrupa’yı oradan da bütün dünyayı saracağı inancı eserde de; toplantılarda çoğunlukla yurtdışındaki işçilere ilişkin gazete haberleri okumalarından, *“Aşk olsun Alman yoldaşlara!”*, *“Yaşasın İtalyan işçileri”* (Gorki, 2015: 43), *“Biz hepimiz aynı ananın çocuklarıyız”* (Gorki, 2015: 44) şeklinde seslenmelerinden, onları dost olarak görmelerinden açıkça anlaşılır. Yine Sofya, Alman köylülerinin savaşını, İrlandalıların talihsizliklerini, Fransız işçilerin özgürlük başarılarını, dünyadan zafer örnekleriyle anlatır: *“Gün gelecek, tüm ülkelerin işçileri başlarını kaldıracak ve ‘yetti artık’ diyecekler, daha fazla sürdürmek istemiyoruz bu yaşamı! O zaman aç gözlüğü muktadirlerin hayali güçleri yıkılıp gidecek, yer ayaklarının altından kayacak ve tutunacak hiçbir şey bulamayacaklar!”* (Gorki, 2015: 247). Atatürk’ün düşüncesine göre kurtuluş birlikten doğacaktır bu nedenle de halkın tamamı süreçlere dâhil edilmeli ve etkin olarak görev almalıdır, toplumun yalnızca bir kesimiyle eyleme geçilmemelidir. Bu görüşleriyle birlikte ülkede halkçılığın temellerini atmış olan Atatürk, bu ilkenin önemine dair şu sözleri paylaşır: *“Bizim görüşümüz -ki halkçılıktır- gücün, kudretin, egemenliğin, yönetimin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu, dünyanın en güçlü bir esası, bir ilkesidir”* (Mumcu, 2010: 513). Gerek ulusal gerekse küresel çapta bir değişim isteniyorsa yalnızca işçi sınıfının değil tüm halkın katılımına gereksinim duyulacaktır.

Gorkiy ve Atatürk’ün halkçılık görüşleri kimi noktalarda örtüşse de farklılıkları da mevcuttur. Temelde onların hedefi düzen, adalet, özgürlük ve eşitlik temelinde yaşayan bir halk yaratmaktır. Ancak

Türkiye'de halkçılık ilkesi uygulamaya konulurken Rusya'da Gorkiy'in *Ana* romanında gözler önüne serdiği idealler, gerçekleşme fırsatı bulamaz. Devrim öncesi beklentilerle sonrasındaki gerçekler örtüşmez ve bu yüzden yazar hayal kırıklığına uğrar. Romanında yer verdiği üzere diğer komünistler gibi Gorkiy de yalnızca Rusya'da değil başka ülkelerde gerçekleşecek ayaklanmalarla bir dünya devriminin hayalini kurar. Ancak gerçekte ne bir dünya devrimi olur ne de ülkedeki devrim romanda tarif edildiği gibi gerçekleşir. Romanda Çarlık Rusya'sında, toplumda kin, öfke, şiddet ve kavga eğiliminin çok fazla olduğu ifade edilir ve okur devrimle bu kavgaların sona ereceği beklentisi içerisinde sokulur. Ancak Ekim Devrimi'nden 1922 yılına kadar İç Savaş (Гражданская война) yaşanır. Kardeşler birbirine düşer, ölür, öldürür ve binlerce Rus vatandaşı ülkesini terk etmek zorunda kalır. 1824 yılında Lenin'in ölmesiyle gücü ve hâkimiyeti tam olarak ele geçiren Stalin, parti ve halk üzerinde tam bir diktatörlük kurar. Halkın yönetimde söz sahibi olacağı, demokrasinin geleceği hayalleri suya düşer.

Romanda başta köylüler ve işçiler olmak üzere halk maddi bakımdan kötü olarak betimlenir, bunun sorumlusu olarak çarlık rejimi ve emperyalizm gösterilir. Bolşevikler tarafından kendisine sözler verilen ve asırlardır çile çeken Rus köylüsü yeni yönetim tarafından kurulan *kolhoz*⁶ baskısı altında ezilir, çoğunun zengin Rus köylülerinden oluştuğu *kulaklar*⁷ türlü bahanelerle yurtlarından edilir, kamplara gönderilir. Bunun üzerine tarım ve hayvancılıkta verim düşer, kıtlık yaşanır, yeni ekonomi politikaları belirlenir. Yük yine köylü ve işçi kesimin omuzlarına biner. Halka eşitlik söylemlerinde bulunan Bolşeviklerin yaşantıları halkınkinden uzaktır. Moskova'da içlerinde parti üyelerinin oturduğu mantar gibi türeyen konutlar görülmeye başlar. Başta gıda olmak üzere halkın bulmakta zorlandığı birçok olanağa onlar kolaylıkla sahip olabilirler.

Eserde hukuk ve adalet düzeni sert bir biçimde eleştirilir. Davaların manipüle edilmiş, kararların önceden verilmiş oldukları iddia edilir. Devrimle birlikte eskiden adaletsizlik saçtığı iddia edilen çarlık mahkemelerinin yerini Bolşevik savcı ve hâkimleri alır. Düzmece mahkemelerle sayısız hukuksuz uygulamalara imza atılır. Hukuk, ülkedeki muhalefete karşı bir silah olarak kullanılır. İnsanlardan birbirlerini ispiyonlaması istenir, nice İsay Gorbovlar türer, toplumda güvensizlik ve şüphecilik üst seviyeye çıkar. Böylece Rus halkı arasına korku ve nifak tohumları ekilmiş olur. Ülkede huzursuzluk ve güvensizlik ortamı artar, ruhsal çöküş yaşanır. Zayıflatılan din olgusunun bu manevi boşluğu doldurmak için elinden hiçbir şey gelmez, çünkü onlar da kendi dertleriyle boğuşmak zorunda kalırlar. Yönetime muhalefet eden binlercesi kulaklar gibi kamplara sürgün edilir.

Yukarıda ifade edilen tüm tezatlıkların ardından şu soru akla gelir: Acaba *Ana* romanının yazarı Gorkiy pratikte devrime karşı mıydı yoksa sonradan mı karşı çıktı? Gorkiy 1 Mayıs 1917-16 Haziran 1918 tarihleri arasında *Novaya Jizn* gazetesinde devrim üzerine yazılar kaleme alır. Bolşevikleri eleştiren Gorkiy'in kısa notlarından rahatsız olan parti yetkilileri gazeteyi kapatır. Bu notlarını bir araya getirdiği *Zamansız Düşünceler (Несвоевременные мысли)* adlı çalışmasında Gorkiy, devrimden sonraki süreçte kendi yurttaşlarına, yaşanan kanunsuzluklardan dolayı sitem eder. Sovyetlerin de yağmacılık, hırsızlık ve cinayet gibi olaylara kayıtsız kalmasına tepki gösterir. Diğer

⁶ Eski dönemlerde Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesidir (TDK, 1998: 1345).

⁷ Üzerleyen dönemlerde tasfiye edilmek istenen herkes rejim tarafından 'kulak' olarak fişlenecektir (Soloyed, 2006: 177; Akt. Tan Metreş, 2018: 200).

yandan kültür, sanat ve bilim militarizmin saldırısına uğrar ve derin yara alır. Bunların aktarıcıları olan kitaplar okunmaz, kütüphaneler yağmalanır, matbaacılık faaliyetleri durma noktasına gelir. Kardeşlik ve birlik olma söylemleri hiçe sayılır, ülke kaosa sürüklenir. Gorkiy nasıl ki *Ana* romanında yaklaşan devrimin ayak seslerini duyduysa *Zamansız Düşünceler* kitabında da yaklaşmakta olan kaosu haber verir:

“Cinayet ve şiddet, despotizmin göstergeleridir. Âciz ve alçakça argümanlardır, çünkü bir başkasının iradesinin urzuna geçmek ya da bir insanı öldürmek hiçbir zaman bir fikri ortadan kaldırmak, bir görüşün yanlışlığını ve haksızlığını göstermek anlamlarına gelmez” (Gorkiy, 1971: 29).

Yazarın, romanın ana kahramanını Nilovna Pelageya, yani bir *anne-kadın* (*мать-женщина*) olarak seçmesi ve kitabını jandarmalar tarafından dövülen Ana'nın haykırışlarıyla bitirmesi, savunduğu ideolojinin öğretilerini yüceltmek istemesinden kaynaklanır (Yıldız, 2019: 2259). Diğer yandan yazar, annelere tarihsel bir sorumluluk da yükler. Buna göre nasıl ki ağrılı, sancılı ve kanlı bir doğum sonrasında bir anne çocuğunu kucığına alıyorsa, ülkede yaşanan aynı sürecin sonunda da yeni bir Rusya doğmalıdır. Anneler ve kadınlar sevginin gücüyle bu doğum sürecini hızlandırabilir, kolaylaştırabilir, çekilen ıstırapları azaltabilirler (Gorkiy, 1971: 234-235). Ancak kargaşanın getirdiği sis bulutlarının nedeniyle onlar da: “*Öldür, as, ateş et*” diye bağırmaya başlarlar. Gorkiy, annelerin bile bu hâle gelmesinden devrim sonrasındaki gelişmeleri sorumlu tutar.

Gorkiy'in *Ana* adlı eserinde çağırdığı devrim tam olarak siyasal değil insancıl bir nitelik taşır. İlginçtir ama yazar genel olarak siyaseti sevmez ya da yaşadıklarından sonra sevmemeye başlar. Gorkiy'in siyaset hakkındaki: “*Siyaset, kim yaparsa yapsın, her zaman iğrençtir. Ona her zaman yalan, iftira ve şiddet eşlik eder*” sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir (Gorkiy, 1971: 266). Sonuç olarak ‘devrim müjdecisi’ (*буревестник революции*) olarak nitelendirilen Gorkiy'in, Lenin için söylediği “*onu öfkeyle severdim*” sözü aslında devrimin tamamına olan yaklaşımını da gözler önüne serer. Yazarın kızdığı, Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen Ekim Devrimi, sevdiği ise zihninde canlandırdığı ve romanını yazma amacı olarak belirlediği ideal devrimdir. Yazarın romanında somutlaştırdığı ideal devrimin çizgileri ise Atatürk halkçılığının ilkeleridir.

Sonuç

Atatürk ilkelerinin yönlendirici ve temel ilkelerinden biri halkçılıktır. Gorkiy'in de eserlerinde yer verdiği ana temalarından biri halktır. Ancak iki isim de halk sözcüğünü birbirinden farklı olarak ele alır. Gorkiy'den farklı olarak Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkesi halk olarak nitelendirir. Atatürk'e göre yönetim ve denetim halkın, Gorkiy'e göre işçi sınıfının elinde olmalıdır. Ortak görüşe sahip oldukları konu halkın refaha kavuşmasıdır. Aynı şekilde yeni bir devlet tasarlarken her ikisi de bunun halkın desteğiyle başarılabileceğini düşünür. Buna göre halk sürece dâhil edilmelidir, ancak Gorkiy'den farklı olarak Atatürk, proletarya-burjuva savaşı gibi sınıf çatışmasının halkın birlik ve beraberlik olgusuna zarar vereceğini düşünür. İki görüşte de ‘halk demokrasisi’ kavramı yer alırken Atatürk'ün halkçı bakış açısına göre komünizmin savunduğu demokrasi keyfi idare, diktatörlüğe varan baskıcı uygulamalar ve halkın diğer kısmına bir zulüm olarak algılanır.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra yaşananlar gösteriyor ki Gorkiy'in *Ana* adlı romanı gerçekleşen değil ideal devrimin başucu eseridir. Nitekim çoğu Rus yazar ve şair gibi Gorkiy de devrimin ardından gelen

yeni yaşamdan dolayı hayal kırıklığına uğrar. Yaşamının sonlarına doğru komünist partiyi ve uygulamalarını sıkça eleştirmeye başlar, şüpheli ölümü ise farklı bir araştırma konusudur. Özetlemek gerekirse çarlığın yıkılması kötü gidişatı pek değiştirmez, rüzgâr kesilmez yalnızca yön değiştirir. Yönetimde çar ve çarın adamları değil, merkez komite başkan ve üyeleri bulunur. Ayrıcalıklı yöneticilerin koltuklarına aynı durumdaki başka sınıfın yöneticileri oturur. Tam bu noktada Atatürk halkçılığının ne kadar önemli olduğu ve başlangıçta devrim hareketini destekleyenlerin genel beklentileri ile uyum gösterdiği anlaşılır. Buna göre çarlık ya da işçi sınıfı fark etmeksizin hiçbir sınıfa ayrıcalık tanınmamalıdır, sınıfsızlık savunulmalıdır. Siyaset, ekonomi, hukuk gibi tüm alanlarda eşitlik ve dayanışma sağlanmalıdır. Son olarak, halk yönetime katılmalı ve denetimde görev almalıdır. Romanında vurguladığı üzere, yönetimin işçi sınıfının eline geçmesine sıcak bakan Gorkiy, onların da çarlık rejiminin yöneticileri gibi keyfi uygulamalar gerçekleştireceklerini, halkı yönetim ve denetim süreçlerine katmayacaklarını öngerebilir. Sonuç olarak, eşitlik hayalinin yerini farklı bir sınıfın ayrıcalıklı yaşam sürdüğü bir düzen alır. Dikkatli bakıldığında bu üç görüşün Atatürk halkçılığının sacayakları olduğu hemen göze çarpar. Buna göre, Rus devriminin ideal başucu eserlerinden biri Gorkiy'in *Ana* romanı sayılıyorsa, ideal felsefesi de Atatürk halkçılığı olarak gösterilebilir. Ancak Gorkiy'in bazı idealist fikirlerinin ve Atatürk halkçılığının devrim sonrası Rusya'sında uygulanamaması nedeniyle yeni düzen, varlığını uzun süre devam ettiremez.

Sovyet Dönemi tarihi ve edebiyatı üzerine yürütülen araştırmalar, uzun yıllar başta ideolojik olmak üzere birtakım nedenlerden dolayı ülkemizde sınırlı kalmıştır. Ancak, gerek coğrafi gerek tarihsel bakımdan iki ülkenin birçok ortak noktasının bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Bu sayede tarih, politika, ekonomi, kültür ve sanat gibi birçok alanda farklı yorumlar ve yaklaşımlar geliştirilebilir. Uygulamamızdan da görüleceği üzere disiplinler arası ve kültürler arası gerçekleştirilecek birçok çalışma hâlâ araştırmacıları beklemektedir. Özellikle kültürel etkileşimin güçlendirilmesi, iki ülke halkının birbirini daha iyi anlamasına, ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Atatürk'ün Halkçılık İlkesi Bağlamında Gorkiy'in *Ana* Adlı Romanının Yeniden Yorumlanması" başlıklı makalem ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Aksakal, E. (2018). Türkiye'de Halkçılığın Kaynağı ve Tebaadan Halka Zihni Dönüşüm. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 917-932.
- Arar, İ. (1963). *Atatürk'ün Halkçılık Programı*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Baştınar, Z. (1946). Ölümünün Yıldönümünde Maksim Gorki. *Söz - Fikir, Sanat ve Tenkit Dergisi*, 3, 1-8.
- Ediz, H. A. (1939). *Aşk Rüyası. Gorki ve Eserleri M. Gorki, Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi:28*. Hasan A. Ediz (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Gorkiy, M. (1953). *Sobraniye soçineniy v 30 tomah. Tom 27. Stati, dokladi, reçi, privetstviya, 1933-1936*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı.
- Gorkiy, M. (1971). *Nesvoyovremennıye mısli. Stati 1917-1918 gg.* G. Yermolayev (Red.). Paris: Editions De La Seine.
- Gorki, M. (2015). *Ana (3. bs)*. Mazlum Beyhan (Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Gökçimen, A. (2013). Sosyalist Dönem Türkmen Romanında Başkahramanın Bağımsızlıkla Sonuçlanan Yolculuğu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(2), 181-198.
- Gökçimen, A. (2015). Ekim Devrimi Temalı Türkmen Romanlarında Rus Tipler. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 451-466.
- Habib, İ. (1941). *Avrupa Edebiyatı ve Biz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar*. Kezban Acar (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaca, N. (2008). *Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaşoğlu, A. (2010). Türk Basımında Maksim Gorki. *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 6(13), 136-144.
- Köylü, M. (2013). *Çağdaş Yorum ve Açıklamaları ile - Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi 1878-1922*. Ankara: Kripto Basım Yayın.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar (2. bs)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kuznetsov, S. A. (2000). *Bolşoy tolkovıy slovar russkogo yazıka (2-ye izd.)*. Sankt-Peterburg: Norint.
- Lenin, V. İ. (2007). *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi (3. bs)*. Eriş Yayınları.
- Montefiore, S. S. (2013). *Stalin: Kızıl Çarın Sarayı*. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Mumcu, A. vd. (1991). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I (1. bs)*. İhsan Güneş (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 173.
- Mumcu, A. (2010). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II (10. bs)*. İhsan Güneş (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 567.
- Nazarov, V. V. (2011). İdeologiya neonarodniçeskih partiy: Programmno-taktičeskiye raznoglasiya eserov i enesov. *İzvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya İstoriya. Mejdunarodniye otnoşeniya*, 11(2), ç. 1, 30-35.
- Olçaytu, T. (1998). *Dinimiz Neyi Emrediyor, Atatürk Ne Yaptı? - Devrimlerimiz İlkelerimiz (8. bs)*. Ankara: Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş.
- Orazov, A. (1992). *Edebi protses hakda oylanmalar*. Aşgabat: İlim Neşriyatı.
- Özbudun, E. (1997). Atatürk ve Devlet Hayatı. Ahmet Mumcu vd. (Ed.). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi: Atatürkçülük (Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temelleri) (4. bs)* kitabı içinde (s. 31-97). Ankara: Yükseköğretim Yayınları No:5.

- Protasova, O. L. (2017). Deyateli evolyutsionnogo neonarodniçestva kak ideynıe nasledniki N. K. Mihaylovskogo (k 175-letiyu so dnya rojdeniya N. K. Mihaylovskogo). *İstoriçeskiye, filosofskiye, politiçeskiye i yuridiçeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosı teorii i praktiki*, 11(85), 145-149.
- Selvi, H., Şahin, E. & Demir, M. (2006). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*. İhsan Güneş (Ed.). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Soloyed, K. V. (2006). Psihiçeskaya travma v semyah, postradavşih ot Stalinskih repressiy. *Moskovskiy psihoterapevtiçeskiy jurnal*, 4, 175-206.
- Tan Metreş, E. H. (2018). Stalin Tasfiyelerinin Bir Tanığı Olarak "Nehir Kıyısındaki Ev". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 199-208.
- Taner, H. (1967). Kremlin'den Notlar. *Milliyet*, 14 Haziran 1967, 5.
- Troitskiy, N. A. (2003). *Rossiya v XIX veke. Kurs lektsiy (2-ye izd., ispr)*. Moskva: Vıssşaya Şkola.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük. C. 2, K-Z (9. bs)*. İsmail Parlatır vd. (Haz.). Ankara: TDK Yayınları.
- Yakimenko, G. L. (1968). Maksim Gorki. Ye. İ. Afanasenko i dr. (Red.). V knige *Detskaya entsiklopediya dlya srednego i starşego vozrasta. Tom 11, Yazık. Hudojestvennaya literatura (2-ye izd.)* (s. 364-368). Moskva: Prosveşçeniye.
- Yalın Öktem, Z. (2011). Yeni Türk Devletinin Temel İlkeleri. Zübeyde Yalın Öktem (Ed.). *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi (2. bs)* kitabı içinde (s. 224-249). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Yetkin, G. B. (2019). Gorkiy'in Yaşamından Bir Kesit: Hapishanede. Mesut Gün & Eser Ördem (Ed.). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* kitabı içinde (s. 25-37). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Yıldız, R. (2019). Maksim Gorkiy'in Ana Eseri Üzerinden Sosyalist Realizm ve Edebiyatta Propaganda-Antipropaganda. *Turkish Studies Language and Literature*, 14(4), 2247-2260.

Extended Abstract

The English Revolution, which emerged in the 17th century, is considered the first of the modern revolutions. The weakening of the monarchy along with the revolution and the expansion of the parliament's jurisdiction heralded the beginning of significant developments in the name of populism. With the Industrial Revolution and the French Revolution in the next century, the seeds of today's populism are planted. Concepts such as republic, democracy, and populism gain importance in areas such as administration, culture, and economy where religion and monarchy are dominant. The 'holy' monarchies, which have become increasingly weakened institutions, are questioned by the public, and different approaches are developed to populism.

At the beginning of the 20th century, the trend that attracted the most attention among Turkish intellectuals was populism. Populist views enter the country from two different ways. The first is the understanding of populism, which is based on the solidarity movement from France and led by Ziya Gökalp. The second is Russian populism, which was adopted by intellectuals such as Ahmet Agaoglu, Hüseyinzade Ali Turan, and Yusuf Akchura and had a slightly more socialist and revolutionary character. Looking at Russian history, it is

seen that the thought and reform movements in Europe come to the country about a hundred years later. Likewise, the populist debates, intensified in Europe already in the 18th century, arrived in Russia in the second half of the 19th century. Populism prevails in Russia between 1860-1880, continues its existence until 1910, and is mostly socio-political based. Russian populism has a revolutionary character. Russian populism, also called 'Russian peasant socialism', counts as an important stage on the road to the October Revolution.

One of the most important works of the author, who frequently includes the subject of revolution in his works, is his novel "Mother". In his novel, Gorky gives clues to the public about how the revolution will or should happen. The choice of a Russian mother, named Nilovna Pelageya, as the main character of the novel emphasizes the peaceful, humanistic, and embracing method of the revolution. When we look at the October Revolution, it's understood that the novel, which is considered as the reference book of the revolution, could not be fully understood by the decision makers. But where was the mistake made? Within the scope of our study, in response to this question, the ideas of revolution in Gorky's novel "Mother" and Ataturk's populist views were discussed with a comparative analysis method and a critical approach.

The concepts of humanity and populism are key values for Ataturk and Gorky. Ataturk's populism has three important pillars: the people's having a say in the administration, equality, classlessness, and social solidarity. While Ataturk deals with populism in a more inclusive and universal framework without basing it on any ideology, Gorky, due to the conditions of the period and the country, examines it based on Marxist doctrine. In the work, while Gorky believes in the revolution to be realized by a certain class, namely the proletariat, Ataturk rejects the supremacy of any class, regardless of worker, employer, peasant, or urbanite, and deals with the people with the concept of classlessness. According to Ataturk, if any privileged social, economic, religious, or professional group is created; the order, solidarity, and division of labor in the society will be damaged and the structure will be destroyed. The fact that the working class is more prominent than the others in the novel creates injustice, not equality. Solidarity and cooperation among the people cannot be established, instead, evils such as snitching on and delating others take place and the people distance themselves from one another. Compared to Gorky, Ataturk's understanding of populism has a more peaceful basis. As depicted in the novel, an excessive struggle with the old regime leads to serious and negative results. Another issue is lawlessness and injustice. According to the thoughts of Gorky in the novel and Ataturk, the law should not be in the hands of any certain people or groups. Although Gorky emphasizes the working class in most areas, he thinks the same as Ataturk does on the subjects of law and justice and adopts classlessness and equality. In reality, however, thousands of Russians are imprisoned, exiled, and executed on unjust accusations and trials. The war that must be waged against imperialism and capitalism is underlined in the novel. Although they defend similar views on the war to be waged, while the war is transformed into a social conflict with Gorky's description, it is a struggle in which the people participate all together in Ataturk. In the work, Gorky often criticizes the inability of the people to live freely and express their thoughts freely. After the revolution, only the Communist Party leaders, not the people, have this right, and it cannot be integrated with the principle of freedom and classlessness. Although Gorky's understanding of revolution in the novel and Ataturk's principles of populism differ at some points, the creation of a fair, free and equal people is common in both views.

As a result, the picture of revolution that Gorky painted in his work "Mother" is not political but humanistic. However, the inhuman practices experienced after the revolution disappointed the Russian people, especially Gorky. The leaders of the Communist Party grant privilege, nevertheless the common people are still in a bad situation and unhappy. The public maintains to suffer materially and spiritually. In addition to this, the inequalities, the injustices, the inability of the people to have a free voice in the administration and the punishments are the main problems which stand out. Considering all the positive or negative events that took place in the context of the ideal revolution described in the novel, it is remarkable how universal and inclusive

Ataturk's populism is. It can easily be said that Gorky's "Mother" is the reference work of the ideal revolution, and its ideal philosophy is Ataturk's populism.